

Namazların Birleştirilmesi

[Süleymaniye Vakfi](#) > Araştırmalar > Fıkıh Araştırmaları

Tarih: 29 Eylül 2009

Namazların Birleştirilmesi

Öğle ile ikindinin ve akşam ile yatsının birlikte kılınabileceğine dair hadis-i şerifler vardır. Kur'an-ı Kerim'de de buna engel bir hüküm yoktur. Ayetler öğle ile ikindi vaktini birbirinden, kesin çizgilerle ayırmamaktadır.

الْغُرُوبِ وَقَبْلَ الشَّمْسِ طُلُوعِ قَبْلِ رَبِّكَ بِحَمْدٍ وَسَبِّحْ يَقُولُونَ مَا عَلَى فَاصِبِرْ

“Onlar ne derlerse desinler sen katlan. Güneş doğmadan önce de batmadan önce de her şeyin en güzelini yapan Rabbine ibadet et.” (Kaf 50/ 39)

Güneş doğmadan önce sabah namazı, batmadan önce de öğle ve ikindi namazları kılınır.

تُظْهِرُونَ وَحِينَ وَعَشِيًّا وَالْأَرْضِ السَّمَاوَاتِ فِي الْحَمْدِ وَلَهُ. تُصْبِحُونَ وَحِينَ مُسُونَ حِينَ اللَّهُ فَسُبْحَانَ

“Akşama girdiğiniz vakit ve sabaha erdiğiniz vakit Allah’a ibadet edin.Göklerde ve yerde yaptığı her şeyi en güzel yapmak ona hastır.Günün sonunda ve öğleye erdiğinizde ona ibadet edin.” (Rum 30/ 17-18)

Ayetlerde akşam ile yatsı vaktini ayıran açık ifadeler de yoktur.

تَرْضَى لَعَلَّكَ النَّهَارِ وَأَطْرَافَ فَسَبِّحِ اللَّيْلِ آتَاءَ وَمِنْ غُرُوبِهَا وَقَبْلَ الشَّمْسِ طُلُوعِ قَبْلِ رَبِّكَ بِحَمْدٍ وَسَبِّحْ يَقُولُونَ مَا عَلَى فَاصِبِرْ

“Onlar ne derlerse desinler sen katlan; gece saatlerinin bir kısmında ve gündüzün uçlarında her şeyi en güzel yapan Rabbine ibadet et, böylece hoşnut olabilirsiniz.” (Taha 20/130)

“Akşama girerken ve sabaha kavuşurken Allah’a ibadet et.” (Rum 30/17)

مَشْهُودًا كَانَ الْفَجْرِ قُرْآنَ إِنَّ الْفَجْرِ وَقُرْآنَ اللَّيْلِ عَسَى إِلَى الشَّمْسِ لِدُلُوكِ الصَّلَاةِ أَقِم

“Namazı, Güneşin batıya kaymasından gecenin kararmasına kadar; bir de fecirdeki yoğunlaşma sırasında kıl. Fecirdeki yoğunlaşma gözle görülür.” (İsrâ 17/78)

Şu ayet, günde en az beş vakit namaz kılınması gerektiğini açıkça ifade etmektedir:

لِلذَّاكِرِينَ ذِكْرَى ذَلِكَ السَّيِّئَاتِ يَذُهِبْنَ الْحَسَنَاتِ إِنَّ اللَّيْلَ مَنْ وَرُفْنَا النَّهَارِ طَرْفِي الصَّلَاةِ وَأَقِم

“Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kıl. Doğrusu iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt kabul edenler için bir öğüttür.” (Hud 11/114)

Arap dilinde gündüz, güneşin doğuşu ile batışı arasındaki vakittir. İsrâ 17/78’de gündüzün birinci ucunun güneşin tepe noktasından batıya kayması, Kaf 50/ 39’da ikinci ucunun güneşin batmasından önceki vakit olduğu açıklanmıştır. Gecenin gündüze yakın zamanları ise en az üç zamandır. Çünkü Arapça’da çoğul kelime en az üçü gösterir. Bu vakitler, güneşin doğmasından önceki vakit ile batmasından sonraki vakittir. Taha 20/130’da, güneşin doğmasından önceki vakit, Rum 30/ 17’de akşama erdiğimiz vakit zikredilmiştir. Peygamberimizin uygulamasında güneşin batmasından sonra

kılınan akşam namazı ile batı ufkundaki beyazlığın kaybolmasından sonra kılınan yatsı namazı olmak üzere iki vakit akşam üzeri kılınan namaz olarak açıklanmıştır. Böylece bu son âyet, beş vakit namazı göstermiş olmaktadır.

Şu âyet de namazların en az beş olması gerektiğini gösterir:

قَاتِبِينَ لِلَّهِ وَقَوْمًا أَلُوسَطَى وَالصَّلَاةِ الصَّلَوَاتِ عَلَى حَافِظُوا

“Namazlara ve orta namaza özen gösterin; Allah’ın huzurunda saygıyla durun.” (Bakara 2/238)

Namazlar diye tercüme edilen “salavât” “salat”ın çoğuludur. Arapça’da çoğullar en az üç şeyi gösterdiğinden savât, en üç namaz demek olur. Bir de orta namaz emredildiği için üçten sonra ortası olan ilk sayı beştir. Bu sebeple namazların en az beş vakit olması, bu âyetin de gereğidir. İbn Abbas radiyellahu anh’in bildirdiğine göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem namaz vakitleri konusunda şöyle buyurmuştur:

“Cebrail Kâbe’nin yanında bana iki kere imamlık yaptı. Birincisinde öğle namazını, gölgeler bir ayakkabı kayışı kadar iken kıldırdı. Sonra her şeyin kendi gölgesi kadar olduğu zaman ikindiye kıldırdı. Güneşin battığı ve oruçlunun iftar ettiği saatte akşam namazını kıldırdı. Şafağın kaybolduğu saatte de yatsıyı kıldırdı. Sabah namazını da tan yerinin ağardığı, oruç tutana yemenin içmenin yasak olduğu saatte kıldırdı.

Cebrail ikinci kez imamlık yaptığında öğle namazını, dünki ikindi vaktinde, her şeyin gölgesinin kendi boyu kadar olduğu vakitte kıldırdı. İkindiye, her şeyin gölgesi kendinin iki katı olduğu vakitte kıldırdı. Sonra akşam namazını ilk günkü vaktinde kıldırdı. Son yatsı namazını gecenin üçte biri geçmekte olduğu sırada kıldırdı. Sabah namazını da ortalık aydınlandığı sırada kıldırdı. Sonra Cebrail bana döndü ve dedi ki, «Ya Muhammed, bu senden önceki peygamberlerin ibadet vaktidir. İbadet vakti bu iki vaktin arasındır.[1]”

I- NAMAZLARI BİRLEŞTİRME İLE İLGİLİ HADİS-İ ŞERİFLER

A- Yolculukta Birleştirme

Enes b. Malik radiyellahu anh, Resulullah sallallahualeyhi ve sellem’in öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı yolculukta birleştirdiğini söylemiştir.[2]

Ebu Tufeyl diyor ki; Muaz b. Cebel radiyellahu anh şöyle dedi: “Tebuk savaşında Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte çıktık. Öğle ile ikindiye bir, akşam ile yatsıyı da bir kıldık. «Neden böyle yaptı?» dedim. Dedi ki; «Ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi.»[3]”

İbni Abbas (RA) dedi ki; “Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem yolculuk halinde iken öğle ile ikindiye birleştirdi. Akşamla yatsıyı da birleştirdi”[4].

Abdullah b. Abbas dedi ki; Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem yaptığı bir yolculukta, Tebuk savaşında namazı birleştirmiştir. Öğle ile ikindiye, akşam ile yatsıyı bir kılmıştır.

Hadisin ravisi Saîd b. Cübeyr diyor ki, İbni Abbas’a, “Onu buna zorlayan neydi ?” diye sordum. Dedi ki: “Ümmetini sıkıntıya sokmamak istedi.”[5]

a – Cem-i takdim ve cem-i te’hir

Cem-i takdim, öğle ile ikindinin öğle namazı vaktinde, akşam ile yatsının akşam namazı vaktinde; cem-i tehir de öğle ile ikindinin ikindi namazı vaktinde, akşam ile yatsının da yatsı namazı vaktinde kılınmasıdır.

Küreyb, İbni Abbas radiyellahumâ'dan şunu rivayet ediyor: «Size Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in seferdeki namazından bahsedeyim mi?» dedi, «Elbette» dedik. Şunu anlattı: «Konak yerinde iken güneş batıya kayar (öğlen vakti girer) ise binmeden öğle ile ikindiye birleştirdi. Konak yerinde iken güneş batıya kaymamışsa ikindiye kadar yürür, iner, öğle ile ikindiye birleştirdi. Konak yerinde iken güneş batarsa akşam ile yatsıyı birleştirdi. Güneş batmamışsa biner, yatsı oluncaya kadar yürür ve iner ikisini birleştirdi.»[6]

Muaz b. Cebel (RA)'dan şu rivayet edilmiştir: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, Tebuk savaşında güneşin kaymasından önce hareket ederse öğleyi birleştirmek için ikindiye kadar geciktirir, ikisini birlikte kılar. Güneşin kaymasından sonra hareket ederse öğle ile ikindiye birlikte kılar, sonra yola devam ederdi. Akşam namazından önce yola çıkarsa akşamı yatsıyla birlikte kılmak için geciktirirdi. Akşam namazından sonra yola çıkacak olursa yatsıyı öne alır akşamla birlikte kılar. [7]

Aişe (R.Anha); Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in yolculuk sırasında öğleyi geciktirip ikindiye öne aldığını, akşamı öne alıp yatsıyı geciktirdiğini söylemiştir.[8]

b- Öğle ile ikindinin birleştirilmesi

Enes b. Malik radiyellahu anh dedi ki: "Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem güneşin batıya kaymasından önce yola çıkarsa öğleyi ikindi vaktine erteler, sonra iner ikisini birlikte kılar. Yola çıkmadan güneş kayarsa öğleyi kılar, sonra binerdi." [9]

Ebu Kılâbe, İbni Abbas'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: «Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bir yerde konaklar ve orası hoşuna giderse öğleyi geciktirerek ikindiyle birleştirdi. Yürürde konak yeri bulamazsa konak yerine gelinceye kadar öğleyi geciktirir öğle ile ikindiye birleştirdi.»[10]

c – Akşam ile yatsının birleştirilmesi

Cabir b. Abdullah radiyellahu anhuma dedi ki: "Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem güneş battığı sırada Mekke'den çıktı. Serif'e gelinceye kadar namaz kılmadı. [11] Orası Mekke'ye 10 mil mesafededir." [12]

Ondan ikinci bir nakil de şöyledir: "Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Serif'de iken güneş battı. Mekke'ye gelinceye kadar namaz kılmadı." [13].

Ömer b. Ali babasından, O da dedesinden şunu rivayet etmiştir: «Ali radiyellahu anh güneş batıp ortalık kararınca kadar yürürdü; sonra iner akşam namazını kılar, arkasından da yatsıyı kılar. Sonra da "Ben Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bu şekilde yaptığını gördüm" derdi.»[14]

Nafi', İbni Ömer radiyellahu anhümânın akşam ile yatsıyı şafak kaybolduğunda birleştirdiğini ve şöyle dediğini rivayet etmiştir: «Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem yolculukta acelesi olduğu zaman akşamla yatsıyı birleştirdi.»[15]

İsmail b. Abdurrahman dedi ki: «İbni Ömer'e Hıma'ya kadar arkadaşlık ettim. Güneş batınca ona namazı hatırlatmaktan çekindim. Ufuktaki beyazlık ve yatsının alaca karanlığı kaybolunca konakladı,

akşamı üç rekat kıldırdı. Sonra da iki rekat kıldırdı[16]. Sonra dedi ki: “Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem’in böyle yaptığını gördüm.”»[17]

Nafi’den gelen bir rivayet şöyledir: «İbni Ömer radiyallahu anhümâdan Safiyye’nin imdadına yetişmesi istendi. O da hemen o akşam üç günlük yola çıktı. Akşama kadar yürüdü. “Namaz!” dedim, dönüp bakmadı, yürüdü. Karanlık çökünceye kadar devam etti. Salim veya bir başkası “Akşam oldu! Namaz!” dedi. Dedi ki: “Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem yolculukta acele gitmesi gerektiğinde bu iki namazı birleştirirdi. Ben de birleştirmek istiyorum. Yürüyün!” şafak kayboluncaya kadar yürüdü, sonra ikisini birleştirdi.»[18]

Nafi dedi ki: «İbni Ömer iki namazı bir kere birleştirmiştir. Eşi Ebu Ubeyd kızı Safiyye’nin hasta olduğu haberi geldi. İkindiyi kıldıktan sonra ağırlıklarını almadan yola çıktı. Akşam namazı vakti oluncaya kadar süratle yürüdü. Arkadaşlarından birisi “Namaz!” dedi. Ona cevap vermedi. Sonra bir başkası dedi. Ona da cevap vermedi. Üçüncü biri konuşunca “Ben Rasullullah sallallahu aleyhi ve sellem’i gördüm. Yolculukta acelesi olduğu zaman iki namazı birleştirmek için bu namazı geciktirirdi. dedi.” [19].

Ebû Zübeyr dedi ki: «Cabir’e Rasullullah sallallahu aleyhi ve sellem akşam ile yatsıyı birleştirmiş midir diye sordum “Evet” dedi. “Beni Mustalık[20] savaşı sırasında yaptı.»

Amr b. Şuayb babasından dedesinin şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Beni Mustalık savaşında iki namazı birleştirmiştir.” [21]

Abdullah b. Mes’ud radiyallahu anh şöyle dedi: “Cem’de[22] kıldığı bir yana, Resullullah sallallahu aleyhi ve sellemi görmedim ki, bir namazı vaktinde kılmamasın. Cem’de akşamla yatsıyı, birleştirmişti. Ertesi günün sabah namazını da vaktinden önce kılmıştı.”[23].

d – Ezan ikamet ve arada kılınan nafîle namaz

Abdurrahman b. Zeyd diyor ki; «Abdullah b. Mes’ud’la birlikte Mekke’ye çıktık. Sonra Cem’e geldik. Herbiri için bir ezan ve ikamet ile iki namaz kıldırdı. Akşam yemeği ikisinin arasında yendi. Sabah namazını tanyeri ağardığı an kıldırdı. Biri tanyeri ağardı, diğeri de ağarmadı diyordu. Sonra şöyle dedi; “Resullullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki bu iki namaz, akşamla yatsı, burada vakitlerinin dışına çıkarılmıştır. Yatsının son vakti girmeden insanlar Cem’e ulaşmaz. Sabah namazı da bu saattedir. Ortalık aydınlanıncaya kadar vakfe yaptı. Sonra dedi ki; Emir’ül-müminîn şimdi yola çıksaydı sünnete uymuş olurdu.”»[24]

Abdullah b. Malik dedi ki, Cem’de İbn Ömer ile birlikte namaz kıldım. İkamet getirdi, akşam namazını üç rekat kıldı, sonra yatsı namazını bir tek ikametle iki rekat kıldı[25].

Saîd b. Cübeyr ve Abdullah b. Malik dediler ki, Akşam ve yatsıyı, İbn Ömer ile Müzdelife’de bir tek ikametle kıldık[26].

Said b. Cübeyr dedi ki, İbn-i Ömer ile birlikte aşağı indik. Cem’e varınca bize akşam ve yatsıyı bir ikametle üç ve iki (rekât) kıldırdı. Geriye dönünce dedi ki, «Resüllah sallallahu aleyhi ve sellem bu yerde bize böyle namaz kıldırdı.»[27]

İbni Ömer (R.Anhüma): Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’in Müzdelife’de akşam ile yatsıyı birleştirdiğini, bir tek ikametle akşamı üç rek’at, yatsıyı iki rek’at kıldığını haber verdi[28].

Abdullah b. Ömer radiyellahu anhüma şöyle dedi: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Müzdelife’de akşam ile yatsıyı her biri için bir ikamet olarak birleştirdi. İkisinin arasında da bunlardan birinin arkasında başka namaz kılmadı.[29]

Küreyb, Üsame b. Zeyd (R.Anhüma)’dan şunu işitmiştir: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Arafât’tan hareket etti, Şi’b’e geldi. İdrarını yaptı, yıkandı ama abdest almadı. Ona “Namaz!” dedim. “Namaz ileride” buyurdu. Müzdelife’ye gelince güzelce abdest aldı, sonra kamet getirildi ve akşam namazını kıldırdı. Sonra herkes olduğu yere devesini yatırdı. Sonra ikamet alındı ve namaz kıldırdı. İkisi arasında namaz kılmadı[30].

B- Yolculuk Dışında Birleştirme

İbni Abbas (R.Anhüma) şöyle dedi: “Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem öğle ile ikindiye ve akşamla yatsıyı birleştirdi. Ne korku vardı, ne yolculuk.[31]”

İbni Abbas (R.Anhüma) şöyle dedi: “Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem Medine’de öğle ile ikindiye birlikte kıldırdı. Ne korku vardı, ne yolculuk.”

Hadisin ravilerinden Ebu’z-Zubeyr dedi ki, Saîd b. Cubeyr’e, “O bunu niye yaptı?” diye sordum. Dedi ki; İbni Abbas’a senin bana sorduğun gibi sordum, şöyle dedi; «İstedi ki, ümmetinden kimseye sıkıntı vermesin.»[32]

İbni Abbas şöyle dedi: «Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem Medine’de öğle ile ikindiye akşamla yatsıyı birleştirdi. Ne korku vardı, ne yağmur.»

(Hadis ravilerinden Veki’i şu ilavede bulunmuştur) İbni Abbas’a dedim ki; “Bunu niye yaptı?” Şöyle dedi: «Ümmetini sıkıntıya sokmamak için.»

Ebû Muaviye’nin rivayetinde de şu vardır: İbni Abbas’a dendi ki, “Bununla maksadı neydi?” Şöyle dedi: “İstedi ki, ümmetini sıkıntıya sokmasın.”[33]

Amr, Cabir b. Zeyd’in İbni Abbas’tan şöyle bir rivayette bulunduğunu söylemiştir : “Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte sekiz rek’at bir arada, yedi rek’at bir arada kıldım.”

Dedim ki; “Ebu’ş-Şa’sa! herhalde öğleyi geciktirdi ikindiye öne aldı. Akşamı geciktirdi yatsıyı öne aldı.” O, «Bende öyle zannediyorum.» dedi.[34]

İbni Abbas (R.Anhüma) şöyle dedi.: «Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Medine’de yedi ve sekiz kıldırdı. Öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı» [35]

Akşam ile yatsı birleşince yedi, öğle ile ikindi birleşince sekiz rek’at olur.

Abdullah b. Şakîk diyor ki; Abdullah ibni Abbas birgün ikindiden sonra bize konuşma yaptı. Güneş battı, yıldızlar ortaya çıkmaya başladı. İnsanlar ona; «Namaz! Namaz!» diye seslendiler. Benû Temîm’den bir adam geldi, ciddi ve dimdik bir şekilde «Namaz! Namaz!» (dedi.) İbni Abbas dedi ki; «Sünneti bana mı öğretiyorsun be anasız.» Sonra şöyle devam etti: Ben Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem’in öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı birleştirdiğini gördüm.»

Abdullah dedi ki; «Bu benim içimi kemirdi. Ebu Hureyre’ye gittim ve sordum; onun sözünü tasdik etti.»[36]

Müslim'in ibni Abbas'tan yaptığı bir diğer rivayet şöyledir:

“Biz Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem zamanında iki namazı birleştirdik.”[37]

II- MEZHEBLERİN GÖRÜŞLERİ

İlim adamlarının çoğuna göre, sefer sırasında iki namaz bir arada, bunlardan birinin vaktinde kılınabilir. Bunlar arasında Sa'îd b. Zeyd, Sa'd, Üsame, Muaz b. Cebel, Ebu Musa, İbn Abbas ve İbn Ömer vardır[38]. Tavus, Mücahid, İkrime, Malik, Sevrî, Şafiî, İshak, Ebu Sevr ve İbn 'ül-Münzir de böyle demişlerdir.

el-Hasen (el-Basrî), İbn Sîrîn ve Hanefîlere göre namazlar yalnızca Arefe günü Arafat'ta ve Müzdelife gecesi Müzdelife'de birleştirilebilir. İbn'ül-Kasım'ın Malik'ten rivayeti ve tercihi de böyledir. Onlara göre namaz vakitleri tevatürle sabit olduğu için haber-i vahid ile terk edilemez[39].

Zahirî mezhebi de Arafat ve Müzdelife dışında namazları birleştirmeyi kabul etmez. Caferî Mezhebi'ne göre namazlar her zaman birleştirilerek kılınabilir. Hanbelî ve Mâlikî mezhepleri bu iki görüşün ortasında yer alır.

A- YALNIZ ARAFAT VE MÜZDELİFE'DE BİRLEŞTİRME

Bu Hanefî ve Zahirî Mezheplerinin görüşüdür.

a- Hanefî Mezhebi

Hanefî mezhebine göre yolculukta, öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı, bunların birinin vaktinde birleştirilerek kılınamaz Ancak yolcu, birinci namazı vaktinin sonunda ikinciyi de vaktinin başında kılıp namazları fiilî olarak birleştirebilir. Çünkü Buhari ve Müslim, İbn Mes'ud radiyellahu anh'ın şu sözünü rivayet etmişlerdir: «Resulullah sallallahu aleyhi ve sellemi görmedim ki, bir namazı vaktinde kılmasın. Sadece Cem'de [40]akşamla yatsıyı birlikte kıldı. Bir de ertesi günün sabah namazını vaktinden önce kıldı.”[41]

Yani Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem o gün (sabah namazını), her zaman kıldığı vakitten önce, ufuk henüz yeni aydınlanırken (ğales), kılmıştı. Arafta birleştirme meşhur olduğu için, İbn Mes'ûd ona değinmemiş olmalıdır.

Ta'rîs gecesi[42] ile ilgili Müslim'de geçen şu hadis de konunun delilidir: “Uykudayken kusur olmaz. Asıl kusur, bir namazı ikincinin vakti girinceye kadar kılmayanın kusurudur.”[43]

Enes'in rivayet ettiği şu hadis yukarıdaki iki hadise zıttır. “Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem yolculukta acelesi olduğu zaman öğleyi ikindinin ilk vaktine erteler ikisini bir kılmıştı. Akşam namazını da şafak kaybolunca kılmak için ertelerdi.”

İbn Ömer'den gelen şu hadise de zıttır. “Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem, yolculukta acelesi oldu mu akşamla yatsıyı şafak kaybolduktan sonra birleştirdi.”

Ravî'nin daha fakih olması ve ihtiyata uygun bulunması sebebiyle İbn Mes'ud'un hadisi tercih edilir ve çelişkili durumda ona öncelik tanınır.

Çelişkiyi gidermek için İbn-i Ömer'in rivayet ettiği hadiste geçen şafak, kırmızı şafak kabul edilir. Çünkü şafak kelimesi hem akşam batı ufkunda bir süre devam eden kırmızılık için hem de onu çevreleyen beyazlık için kullanılır. Bu da bizim dediğimiz gibi birleştirmenin ta kendisi olur. Yani yolcu vaktin sonunda iner, o vaktin namazını kılar. İkinci namazı da kendi vaktinin başında kılar.

Birleştirme ile ilgili hadislerde bir birine ters şeyler vardır. Onlardan birinde İbni Abbas radiyallahu amhumâ'dan şu rivayet edilir: «Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem Medine-i Münevvere'de öğle ile ikindiye ve akşamla yatsıyı birleştirdi. Ne korku vardı, ne yağmur.» İbni Abbas'a «Böyle yapmakla neyi kastedti?» diye soruldu. «Ümmeti sıkıntıya sokulmasın, istedi.» dedi.

Böyle bir durumda birleştirmenin caiz olacağına dair ne bizim ne de öbürlerinin görüşü vardır. Ya Ta'rîs gecesi hadisi buna açıkça muhalifken durum ne olur?[44]

Hacılar Arafat'ta öğle ile ikindiye öğle vaktinde kılabilirler. Bunun için bir ezan okunur iki ikamet getirilir. İki farz namaz arasında nafil kılmamak evladır. Eğer kılsa mekruh olur ve ikindi için de bir ezan okumak gerekir.

Ebu Hanife'ye göre Arafat'ta namazları birleştirebilmek için her iki namazı da halife veya onun görevlendireceği kişiyle birlikte kılmak ve ihramlı olmak gerekir. İmameyn bunu şart koşmaz.

Hacılar akşamla yatsıyı Müzdelife'de, yatsı namazı vaktinde bir ezan ve bir ikametle birleştirirler.[45]

b- Zâhirî Mezhebi

Zahirîlere göre öğle ile ikindinin ve akşam ile yatsının ortak olduğu bir vakit yoktur. Arafat ve Müzdelife'deki durum o güne, o geceye ve o iki yere hastır.

Öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı, zaruret olsun olmasın her zaman şu şekilde birleştirilebilir: Öğle namazına kendi son vaktinde başlanır, ikindi vakti girdiği sırada selam verilir. Sonra ikindi ezanı okunur, kamet getirilir ve ikindi kılınır. Akşam namazına da kendi son vaktinde başlanır, selam verilir, yatsı vakti de girmiş olur. Sonra ezan okunur kamet getirilir ve yatsı kendi vaktinde kılınır. Böyle yapınca bütün hadislere uygun davranış sergilenmiş olur.

Namazları birleştirme ile ilgili en sahih hadisi Abdullah ibni Abbas rivayet etmiştir. «Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem bize öğle ile ikindiye, akşam ile yatsıyı bir arada kıldırdı. Ne korku vardı ne yolculuk.» İbni Abbas'a bununla maksadı neydi, diye soruldu. Dedi ki: "Ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi."

Bizim anlattığımız şekilde yapılacak birleştirmenin bu hadisle de çelişen bir yanı yoktur.[46]

c- Bu mezheplere yapılan eleştiri

Birleştirmeyi caiz görenler yukarıdaki görüşleri şöyle eleştirmektedirler:

1- Bunlar namaz vakitleri ile ilgili haberlerin mütevatir olduğuna bakarak, "Mütevatir haberleri terketmeyiz" diyorlar. Biz de terketmiyoruz, sadece tahsis ediyoruz. Mütevatirin sahih haberle tahsisinin caiz olduğu konusunda icma vardır. Kur'an'ın haber-i vahidle tahsisinin caiz olduğunda dahi icma vardır. O zaman sünnet sünnetle rahatlıkla tahsis edilebilir. Bu gayet açıktır.

2- “Hadislerde geçen birleştirmenin anlamı birinci namazın son vaktinde, ikincinin de ilk vaktinde kılınmasıdır.” deniyor. Bu iki yönden yanlıştır: Evvela Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’in iki namazı bunlardan birinin vaktinde kıldığına dair olan haber açıktır. Enes şöyle demiştir: “O, öğleyi ikinci vaktine ertelerdi. Sonra iner, ikisini bir kıldı. Akşam namazını da şafak kayboluncaya kadar geciktirirdi ki, yatsı ile birlikte kılsın.”

O zaman yukarıdaki yorum boşunadır. Sonra birleştirme bir ruhsattır. Onların dedikleri gibi olsaydı namazları birleştirme, vaktinde kılmaktan daha sıkıntılı ve daha zor olurdu. Çünkü her bir namazı kendi vaktinde kılmak, birinciden, sadece onu kılmaya yetecek bir vakit kalacak şekilde iki vaktin uçlarını, kollamaktan kolaydır. Düşünen herkes bunu anlar.

Birleştirme bu olsaydı, ikinci ile akşamı, yatsıyla sabahı birleştirmek de caiz olurdu. Ama bunun haram olduğunda ümmet arasında görüş ayrılığı yoktur[47].

B-YOLCULUK, YAĞMUR VS. SEBEPLERLE BİRLEŞTİRME

Bu şafii, Malikî ve Hanbelî Mezheplerinin görüşüdür.

a- şafii Mezhebi

1- Yolculukta birleştirme

Uzun yolculukta dört rek’atlı farzlar iki rekat olarak kılınabildiği gibi, öğle namazı ikindiyle, akşam da yatsıyla birleştirilebilir. Tercih edilen görüşe göre namazların kısaltılamayacağı kısa yolculuklarda da birleştirme olabilir. Namazlar birincinin vaktinde birleştirilirse cem-i takdîm, ikincinin vaktinde birleştirilirse cem-i tehir adını alır.

Birinci namazın vaktinde seyir halinde ise cem-i tehir yapmak, istirahat halinde ise cem-i takdim yapmak efdaldır. Her ikisinin vaktinde de seyir halinde veya istirahat halinde olursa cem-i takdim efdal olur. Yalnız Arafat’ta öğle ile ikinci namazlarını cem’-i takdim olarak, Müzdelife’de de akşam ile yatsı namazlarını cem’-i tehir olarak kılmak daha faziletlidir.

Bir yolcu, birleştirdiği takdirde, namazını daha iyi kılacaksa mesala cemaatla veya avreti örtülü yahut özü kesilmiş olarak kılabilirse birleştirmesi efdal olur.

2- Yağmur sebebiyle birleştirme

Mukim de olsa, yağmur veya dolu yağıyorsa yahut erimiş kar varsa, eve gidip tekrar camiye dönmek zor olacağından, öğle ile ikinci ve akşam ile yatsı cem’i takdim olarak kılınabilir. Bunun için cem-i takdimin ilk üç şartıyla birlikte üç şart daha gerekir ki toplam altı şart eder.

(1) Yağmur, birincinin selamından ikincinin ilk tekbirine kadar devam etmelidir.

(2) Öne alınacak namaz cemaatla kılınmalıdır.

(3) Mescid ikametgaha uzak olmalı, mescide gidip gelirken alışılmadık bir şekilde yağmurdan rahatsızlık duyulmalıdır.

Cuma namazı da öğle namazı gibidir. Yani öğle namazı ile ikinci cem’i takdim olarak kılınabildiği gibi cuma namazı ile ikinci namazı da cem’i takdim olarak kılınabilir.

3- Hastalıkta birleştirme

Tercih edilen görüşe göre hasta, nasıl kolayına gelirse namazlarını öyle birleştirebilir.

4- İhtiyaç halinde birleştirme

Abdullah b. Şakîk diyor ki; Abdullah b. Abbas birgün ikindiden sonra bize konuşma yaptı. Güneş battı, yıldızlar ortaya çıkmaya başladı. İnsanlar ona; «Namaz! Namaz!» diye seslendiler. Benû Temîm'den bir adam geldi. Ciddi ve dimdik bir şekilde «Namaz! Namaz!» (dedi.) İbni Abbas dedi ki; «Sünneti bana mı öğretiyorsun be anasız.» Sonra devam etti: Ben Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı birleştirdiğini gördüm.»

Abdullah dedi ki; «Bu benim içimi kemirdi. Ebu Hureyre'ye gittim ve sordum; onun sözünü tasdik etti.»[48]

Şafiî alimlerinden İmam Nevevî bu hadis-i şerifi açıklarken şu bilgileri vermektedir:

“İmamlardan bir topluluk, adet haline getirmeyecek kişinin, ihtiyaç halinde yolcu değilken de namazları birleştirebileceğini kabul etmiştir. Malikîlerden İbn-i Sîrîn ve Eşheb'in, Şafiîler'den Şâşî el-Kebîr'in ve bir grup hadis aliminin bu görüşte olduğu bildirilmektedir. İbn'ül-Münzir bunu tercih etmiştir. İbni Abbas'ın “İstedi ki, ümmetini sıkıntıya sokmasın.”[49] ifadesi de bu görüşü kuvvetlendirmektedir. İbn-i Abbas burada hastalığı veya başka bir şeyi sebep göstermemiştir[50].”

5- Cem-i takdimin şartları

Cem-i takdim, öğle ile ikindiye öğle namazı vaktinde; akşam ile yatsıyı da akşam namazı vaktinde birleştirmektir. Şafiîlerde bunun dört şartı vardır:

1- Tertibe riayet etmelidir. Yani öğle ile ikindiye birleştirirken önce öğle namazını, sonra ikindiye kılmalı; akşam ile yatsıyı birleştirirken de önce akşamı sonra yatsıyı kılmalıdır. Cem-i takdim olarak namaz kılındıktan sonra birinci namazın fasid olduğu anlaşılırsa, her iki namazı da yeniden kılmak gerekir.

2- Birinci namazın ilk tekbiri ile selamı arasında ikinci namazı birleştireceğine niyet etmelidir.

3- Bir özür sebebiyle de olsa iki farzın arası fazla açılmamalıdır. Bunun fazlalığı ve azlığı örfle belirlenir. Arada çabuk da olsa iki rek'at namaz kılmak uzun bir fasıla sayılır. İki namaz arasında teyemmüm ve kamet alınabilir.

Farzları kıldıktan sonra, ilk namazdan bir rükün terk ettiğini hatırlarsa, her iki namazı iade etmesi lazımdır. Ama ikinci namazdan bir rükün terk ettiğini hatırlarsa, fazla zaman geçmemiş ise hemen bunu telafi eder. Yoksa ikinci namaz fasid olur ve birleştirme imkanı ortadan kalkar.

Bir rükünü terk ettiğini biliyor, ama onun hangi namaza ait olduğunu hatırlamıyorsa, cem-i takdimi bırakarak her iki namazı zamanında tekrar kılması lazımdır.

Cem-i takdim olarak birleştirilen farzlar arasında, bunlara bağlı sünnetler de dahil hiç bir namaz kılınmaz. Arada kılınacak sünnetler, her iki namaz bittikten sonraya alınır. Yani öğle namazının son sünneti ile ikindinin ilk sünneti, ikindinin farzı kılındıktan sonra kılınır. Akşam namazının son sünneti ile yatsının ilk sünneti de yatsının farzından sonra kılınır.

4- İkinci namaza başlayıncaya kadar özür devam etmelidir. Yoksa cem yapılamaz.

6- Cem-i tehirin şartları

Cem-i tehir, öğle ile ikindiye ikindi namazının vaktinde, akşamla yatsıya da yatsı namazının vaktinde birleştirmektir. Şafiîlere göre bunun iki şartı vardır:

1- Birinci namazın vaktinde, onu ikinci namazın vaktine tehir edeceğine niyet etmelidir, yoksa namaz kazaya kalmış olur.

2- Yolculuk hali her iki namaz bitinceye kadar devam etmelidir. Birinci veya ikinci namazı kılarken, gitmek istediği yere varsa mesela gemisi limana yanaşsa birinci namazı kazaya dönüşür fakat günahkar olmaz.

Cem'-i tehirde sırayı gözetmek şart değildir. İkindiye, öğle namazından; yatsıya akşam namazından evvel kılabilir[51].

b- Hanbelî Mezhebi

Bir rivayete göre birleştirme efdaldır. Çünkü kasır gibi çok rahat ve kolaydır. Bir rivayete göre ayrı kılmak efdaldır. Çünkü ihtilafa girilmemiş olur. Zaten Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem onu devamlı uyguladığı da nakledilmemiştir. Eğer efdal olsaydı, kasır gibi devamlı uygulardı[52].

Namazlar yedi yerde birleştirilebilir :

1- Yolculukta birleştirme

Yolculukta öğle ile ikindi veya akşam ile yatsı birleştirilebilir. Ancak bu yalnız namazı kısaltmanın mubah olduğu yolculukta olur. İmam Malik'e ve Şafiî'nin bir görüşüne göre birleştirme kısa yolculukta da olabilir. Çünkü kısa yolculuk olduğu halde Mekkeliler Arafat ve Müzdelife'de namazları birleştirirler.

Bize göre birleştirme, yolculuktaki sıkıntıyı gidermek için konmuş bir ruhsattır. Bu da kasr ve mestlere üç gün meshetmek gibi uzun yolculukta olur. Birleştirme, ibadeti vaktinden geriye bırakma olduğu için tıpkı Ramazan'da oruç tutmamaya benzer.

Bir de birleştirmenin delili Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem uygulamasıdır. Ondan nasıl görülmüşse öyle yapılması gerekir. Onun namazları, yalnızca uzun yolculukta birleştirdiği nakledilmiştir[53].

2- Hastalıkta birleştirme

Hastalıkta namazlar birleştirilebilir. Çünkü Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem istihâze kanı[54] gören bir kadına iki namazı birleştirmesini emretmiştir[55]. İstihâze bir çeşit hastalıktır[56].

Hastalıktan dolayı birleştirme, Atâ ve Malik'in de görüşüdür. Rey taraftarları ve Şafiî'ye[57] göre bu durumda birleştirme caiz olmaz. Çünkü namaz vakitleriyle ilgili haberler sağlamdır, bunlar, muhtemel bir şeyle terkedilemez.

Bu konuda İbn Abbas'ın şu sözüne dayanmışlardır : “Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem öğle ile ikindiye, akşam ile yatsıya birleştirdi; ne korku vardı ne yağmur.” Bir başka rivayette “ne korku vardı,

ne yolculuk.” ifadesi geçmektedir[58]. Özürsüz birleştirmenin olamayacağına göre bunun hastalık sebebiyle olduğu ortaya çıkar.

Ahmed b. Hanbel’in İbn Abbas hadisi hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir : “Bana göre bu, hasta ile emzikli kadın için bir ruhsattır. Çünkü Süheyl’in kızı Sehle ile Cahş’ın kızı Hamene istihaze olunca Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem onlara öğleyi geciktirip ikindiye öne alarak bir yıkanma ile ikisini birleştirmeyi emretmiş, istihazadan dolayı bunu mubah saymıştı.

Birleştirmeyi mubah kılan hastalık, namazları vaktinde kılmayı zorlaştıran hastalıktır. el-Esrem[59] diyor ki, Ahmed b. Hanbel’e “Hasta iki namazı birleştirir mi ? ” diye soruldu, dedi ki, “ Güçsüzleşir de ancak bu şekilde kılabilirse birleştireceğini umarım.”

Adet dışı kanaması olan (müstehaze) kadın ile idrarını tutamayanlar ve bunlara benzer durumda olanlar da birleştirebilirler. Delili yukarıdaki hadistir.

Hasta da yolcu gibi her iki namazı öne almada veya geriye bırakmada serbesttir. Bir farkı olmayacaksa geriye bırakmak daha uygun olur[60].

3- Çocuk emzirirken birleştirme

Emzikli kadın namazlarını birleştirebilir. Çünkü çocuk üzerini pisletir ve her namaz için elbisesini temizlemesi zor olur.

4- Su kullanamayan ve teyemmüm edemeyenin birleştirmesi

Her namaz için su kullanamayan veya teyemmüm edemeyecek durumda olanlar namazlarını birleştirebilirler.

5- Vakti bilemeyecek durumda birleştirme

Vakti bilemeyecek durumda olanlar namazlarını birleştirebilirler. Kör olan veya karanlık bir yerde bulunan kimseler böyledir.

6- Cuma veya cemaate gitmemeyi mubah kılan özür

Cuma veya cemaate gitmemelerini mubah kılan bir özrü olanlar namazlarını birleştirebilirler. Mesela canına, namusuna veya malına zarar geleceğinden korkanlar veya namazı birleştirmede taktirde geçiminde darlık olacak olanlar birleştirebilir[61].

7- Yağmur çamur vs. sebeplerle birleştirme

Yağmur çamur vs. sebebiyle namazlar birleştirilebilir.

Kar, buz, çamur, çok soğuk rüzgar ve elbiseyi ıslatacak kadar yağmur ile birlikte bir sıkıntı da olursa akşamla yatsı evde dahi birleştirilebilir.

Akşam ile yatsının, yağmur sebebiyle birleştirilebileceği İbn Ömer’den rivayet edilmiştir. Ebban b. Osman Medine halkı arasında bunu uygulamıştır. Yedi fakih[62] ile Mâlik, el-Evzâî, eş-Şafîî ve İshak’ın görüşü de böyledir. Bu görüş Mervan’dan ve Ömer b. Abdülaziz’den de rivayet edilmiştir. Rey taraftarları bunu caiz görmezler.

Delili Ebû Seleme b. Abdurrahman'ın şu sözüdür: "Yağmurlu günde akşam ile yatsıyı birleştirmek sünnettendir." Bu sözü el-Esrem rivayet etmiştir. Bu, Resulullah'ın sünneti demek olur.

Nafi'in ifadesine göre Abdullah b. Ömer devlet yetkililerini bir araya topladığı zaman akşamla yatsıyı birleştirdi.

Hişam b. Urve dedi ki, Ebbân b. Osman'ı gördüm, yağmurlu gecede akşam ile yatsıyı birleştiriyor; Urve b. ez-Zübeyr, Ebu Seleme b. Abdurrahman ve Ebubekr b. Abdurrahman da namazı onunla kılıyor ve onu yadırgamıyorlardı. Onların çağında bu konuda farklı görüşe sahip biri bilinmemektedir. Öyleyse bu bir icma olur. Bunu el-Esrem rivayet etmiştir[63].

Yağmurlu havada Öğle ile ikindinin birleştirilmesi caiz değildir. el-Esrem şöyle dedi: Ahmed b. Hanbel'e yağmurda öğle ile ikindinin birleştirilmesi soruldu da dedi ki, "Hayır, böyle bir şey işitmedim." Bu görüş, Ebubekr ve İbn Hâmid'in tercihi ve Malik'in görüşüdür.

Ebu'l-Hasen et-Temîmî dedi ki, bu konuda iki görüş vardır. Birincisine göre yağmur sebebiyle öğle ile ikindinin birleştirilmesinde bir sakıncası yoktur. Ebu'l-Hattâb'ın görüşü ve Şafii'nin mezhebi böyledir. Çünkü Yahya b. Vadîh Musa b. Akabe'den, o Nafi'den, o da İbn Ömer'den "Resulullah sallallahü aleyhi ve sellem Medine'de yağmurda öğle ile ikindiye birleştirdiğini." rivayet etmiştir.

Bize göre birleştirmenin dayanağı Ebu Seleme'nin sözünden naklettiğimiz bölüm ile icma'dır. Bu da sadece akşam ve yatsı namazları ile ilgilidir. Öğle ile ikindiye yağmurda birleştirmeyi caiz görenlerin dayandıkları hadis sahih değildir. Çünkü sahih kitaplarda ve sünende geçmemektedir.

Birleştirmeyi mubah kılan yağmur, elbiseyi ıslatan ve dışarı çıkmayı zorlaştıran yağmurdur. Çisenti ve elbiseyi ıslatmayacak hafif yağmur bunu mubah kılmaz. Bu konuda kar da yağmur gibidir, çünkü aynı anlamı taşır. Soğuk da öyledir.

Çamur ile ilgili olarak el-Kâdî şöyle dedi : Arkadaşlarımıza göre çamur özürdür. Çünkü ayaklara ve elbiseye bulaşır ve yağmur gibi sıkıntı verir. Malik de böyle demiştir. Çünkü çamur elbiseyi ve ayakkabıyı kirletir. İnsan kayabilir; kendisi ve elbisesi zarar görebilir. Bu, ıslanmaktan kötüdür. Her ikisi de Cuma ve cemaata gitmeme hususunda aynı seviyede birer özürdür.

Soğuk ve karanlık gecede esen şiddetli rüzgarla ilgili iki görüş vardır. Birincisine göre birleştirme yapılabilir. Amudî, en "doğrusu budur" dedi. Bu Ömer b. Abdülaziz'in görüşüdür. Çünkü böyle bir rüzgar, Cuma ve cemaat konusunda bir özürdür. Delili Muhammed b. es-Sabbâh'ın rivayet ettiği hadistir. Süfyan Eyyub'tan, o Nafi'den, o da İbn Ömer'den şunu rivayet etmiştir : "Resulullah sallallahü aleyhi ve sellem yağmurlu veya rüzgarlı soğuk gecelerde şu ilanı yaptırırdı : " Namazınızı evlerinizde kılınız." (İbn Mace, İkâmet'us-salâh, bab 35, hadis no 937-938)[64].

İkinci görüşe göre soğuk ve karanlık bir gecede esen şiddetli rüzgardan dolayı birleştirme olmaz. Çünkü bunun sıkıntısı yağmurunkinden azdır. Bunu yağmura kıyaslamak doğru olmaz. Bir de bununkisi yağmur sıkıntısı cinsinden değildir. İkisinin ortak bir yönü yoktur, bunu ona bağlamak doğru değildir.

Tek başına kılanın veya Mescid yolunun üstü kapalı olup kendini yağmurdan koruyanın yahut Mescit içinde ikamet edenin birleştirmesi konusunda da iki görüş vardır. Birincisine göre caizdir. Çünkü özür varsa yolculukta olduğu gibi sıkıntının bulunup bulunmaması önemli olmaz. Bir de ihtiyaç genel

olunca hüküm, ihtiyacı olmayan için de geçerli olur. Zaten Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem yağmurlu günde birleştirdiği rivayet edilmiştir. Halbu ki, odası Mescide bitişikti.

İkinci görüş, caiz olmadığıdır. Birleştirme sıkıntıdan dolayı yapılır. Hüküm de sıkıntıya girenlere özeldir. Bu, Cuma ve cemaattan geri kalma ruhsatı gibidir. Camide veya camiye yakın bir yerde olan kimseyi kapsamaz[65].

Yağmur sebebiyle birleştirme yalnızca birincinin vaktinde yapılır. Çünkü selef böyle bir birleştirmeyi birincinin vaktinde yapardı. Bir de birinciyi ikincinin vaktine ertelemek karanlıkta dışarı çıkmayı veya yatsıya kadar mescitte beklemeyi gerektirdiği için sıkıntıyı uzatır. Ayrıca insanların akşam namazı için mescitte toplanmaları adettir. İki namazı birleştirmek için onları mescitte bekletmek her namazı vaktinde kılmaktan daha çok sıkıntı verir[66] Bazan da birincinin vakti çıkmadan özür ortadan kalkar ve birleştirme batıl ve imkansız olur. Cem-i tehiri tercih etmeleri de mümkündür. Müstahab olan birinciyi ilk vaktinden biraz geciktirmektir.

el-Esrem Ahmed b. Hanbel'e iki namazı yağmurda birleştirmeyi sormuş o da " Evet, karanlık bastırıp henüz şafak kaybolmadan birleştirilebilir. İbn Ömer böyle yaptı." demiştir.

el-Esrem dedi ki, " Ebû Üsâme ve Ubyedullah Nafi'den bize şunu bildirdiler: Yöneticilerimiz yağmurlu gecede akşamı geciktirir, yatsıyı şafağın kaybolmasından öncesine alırlardı. İbn Ömer de onlarla birlikte namaz kılar, bunda bir sakınca görmezdi.

Ubeydullah dedi ki, Kasım ve Salim'in böyle bir gecede onlarla birlikte namaz kıldığını gördüm.

Ahmed b. Hanbel'e, " Sana göre sünnet olan, yağmurlu gecede iki namazı şafağın kaybolmasından önce; yolculukta ise şafağın kaybolmasından sonra birleştirilmektir, değil mi ?" diye sorulunca " Evet" dedi[67].

8- İhtiyaç halinde birleştirme

Anlatılanların dışında namazları birleştirmek caiz değildir.

İbn Şübrüme'ye[68] göre, ihtiyaç olduğunda veya alışılmamış bir durumda namazlar birleştirilebilir. Çünkü İbn Abbas'ın şu hadisi vardır : "Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem öğle ile ikindiye, akşam ile yatsıyı birleştirdi. Ne bir korku vardı, ne de yağmur." İbn Abbas'a, " Niye böyle yaptı? " diye sorulunca dedi ki, "Ümetine sıkıntı vermek istemedi."

Hanbelîler buna karşılık şöyle derler:

"Bizim delilimiz, namaz vakitleriyle ilgili hadislerin genelidir. İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadisi hastalık zamanına hamlederiz. Emzikli kadın, güçsüz ihtiyar ve birleştirmedeği taktirde sıkıntıya düşecek benzeri şahısları da kapsaması caiz olur. Bir de Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem birinci namazı vaktinin sonunda ikincisini de vaktinin başında kılmış olma ihtimali vardır. Amr b. Dinar bu hadisi Cabir b. Zeyd'den o da İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. Amr diyor ki, Cabir'e, "Ebu's-Şa'sâ ! Zannediyorum öğleyi geciktirip ikindiye öne aldı, akşamı geciktirip yatsıyı öne aldı." dedim. "Ben de öğle zannediyorum. " dedi.[69]"

9- Cem-i takdimin şartları

Cem-i takdim, öğle ile ikindiye öğle namazı vaktinde; akşam ile yatsıyı da akşam namazı vaktinde birleştirmektir. Hanbelîlerde bunun üç şartı vardır:

1- Birleştirmeye niyet etmelidir. Ebubekr'e göre niyet şart değildir.

Cem-i takdimin niyetinde iki görüş vardır. Birincisine göre niyetin yeri, iftitah tekbiridir. İkincisine göre namazın başından selama kadar olan zamandır. Çünkü birleştirme, birincinin sonuyla ikincinin başı arasında yapılır. Bu sebeple birinci namaz bitmeden yapılan niyet yeterli olur.

2- İki namazın arası açılmamalıdır.

Cem-i takdimde iki namazın arası fazla açılırsa birleştirme batıl olur. Çünkü birleştirme, peş peşelik veya yakınlık demektir. Peşpeşelik olamıyorsa yakınlık olmalıdır.

Ara ister uyku, ister unutma ile, ister kasıtlı ister başka bir şekilde açılınsın farketmez. Çünkü meşrut olmayınca şart da olmaz[70]. Ara çok kısa olabilir, çünkü bu kadarından kaçınmak mümkün olmaz. Azlık ve çokluk konusunda örf ve adete bakılır. Bunun başka bir tanımı olmaz. Bir kısım fakihler, ikamet ve abdest almaya yetecek kadar bir vakti kısa vakit olarak belirlemiştir ama doğru olan bir sınır koymamaktır. Çünkü şeriatın ölçü koymadığı yerde ölçü koymanın bir yolu olmaz. Burada kaynak örfdür. Abdest ve teyemmüm almaya ihtiyaç duyunca arayı uzatmayacaksa alır. Az bir konuşma ile de birleştirme ibtal olmaz.

İki namaz arasında sünnet kılsa birleştirme batıl olur. Çünkü başka namaz kılmış gibi arayı açmış olur. Ahmed b. Hanbel'den bu durumda birleştirmenin batıl olmayacağı da nakledilmiştir. Çünkü bu, abdest almak gibi kısa olur[71].

3- Özür, birinci namazın başı ile sonunda ve ikincinin başında var olmalıdır. Bu üçünden birinde özür ortadan kalkarsa birleştirme caiz olmaz.

Cem-i takdimde birinci namazı kılarken yağmur kesilse de namaz bitmeden tekrar başlasa veya ikinci namazın tekbirini aldıktan sonra kesilse birleştirme caiz olur. Çünkü niyet sırasında yani birincinin iftitah tekbirinde ve birleştirme zamanında yani birincinin sonu ile ikincinin başında özür vardır. Bunun dışında olmaması önemli değildir.

Yolcu, birinci namazı kılarken orada kalmaya (ikamete) niyet edecek olsa birleştirme biter. Vazgeçip yolculuğa niyet etse bile artık oradan ayrılmadan yolculuk ruhsatından yararlanamaz. İkinci namaza başladıktan sonra orada kalmaya niyet etse veya bindiği gemi beldesinin limanına yanaşsa, yağmurun kesilmesine kıyasla yapacağı birleştirme sahih sayılabılır.

İkinci namaz sırasında iyileşip özü ortadan kalkan hasta ile ilgili hüküm de aynıdır[72].

10- Cem-i te'hîrin şartları

Cem-i tehir, öğle ile ikindiye ikindi namazının vaktinde, akşamlı yatsıyı da yatsı namazının vaktinde birleştirmektir. Hanbelîlere göre bunun iki şartı vardır:

1- Birincinin vaktinde birleştirmeye niyet etmelidir. Niyet, bir rekat kılmaya veya iftitah tekbiri almaya yetecek vakte kadar yapılabilir. Ama niyeti bu kadar geciktirmek haramdır[73]. Birleştirmeye niyet etmezse namaz kazaya kalmış olur.

2- İkinci namazın vakti girinceye kadar özür devam etmelidir.

Eğer birincinin vaktinde özür ortadan kalkarsa, mesela hasta iyileşir, yolcu döner, yağmur kesilirse artık namazlar birleştirilemez. Ama özür, ikincinin vakti girdikten sonra biterse caiz olur. Çünkü artık iki namaz da kendine borç olmuştur[74].

Cem-i tehirde iki namazın arası açılabilir. Çünkü ikinci namaz kendi vakti içindedir. Geriye bırakılması onu eda olmaktan çıkarmaz.

Birleştirmenin sahih olması için imam ile cemaatin aynı olması gerekmez[75].

Cem-i takdim ve Cem-i tehirde hangisi kolayına gelirse onu yapmalıdır. Bunların her ikisi de aynı ise o zaman cem-i tehir tercih edilir.

c- Malîkî Mezhebi

İmam Malik ve bütün arkadaşları vakitleri ortak olan iki namazın yolculuk, hastalık ve yağmur özründen dolayı birleştirileceğinde ittifak etmişlerdir. Konunun detayında görüş ayrılıkları vardır. Bunun delili; Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in öğle ile ikindiye akşam ile yatsıyı Tebuk'e giderken birleştirmiş olmasıdır. Birgün namazı geciktirmiş, sonra çıkıp öğle ile ikindiye bir arada kılmış, sonra girmiş çıkmış akşam ile yatsıyı bir arada kılmıştır. Gündüz yürümek istediğinde öğle ile ikindiye; gece yürümek istediğinde de akşam ile yatsıyı birleştirmiştir.

Bir delil de İbni Abbas'tan gelmiştir. O demiştir ki: «Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı birleştirdi. Ne korku vardı ne yolculuk.» Malik diyor ki; «Bana göre yağmur vardı. Bu sözün, “Ne korku vardı ne yağmur” şeklinde de rivayeti de vardır.» İbni Abbas dedi ki: « Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bunu ümmetini zora sokmamak için yapmıştır.» Buna benzeyen diğer rivayetler de konunun delillerindedir.

1- Yolculukta birleştirme

Konak yerinden hareket eden yolcu öğle ile ikindiye öğle vaktinin başında birleştirir. Delili Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in sünneti ve Arafat'ta yapılan birleştirmeye kıyastır. Mezhepte meşhur olan budur. Yolda acelesi olmayanların namazları birleştiremeyeceği görüşü olduğu gibi acelesi olsa bile birleştiremeyeceği görüşü de vardır[76].

İmam Malik'e göre acele etmesi gerekmeyen kişi yolculukta iki namazı birleştirmez. Acele gitmesi gerekiyorsa öğleyle ikindiye birleştirebilir. Şöyle ki; öğleyi vaktinin sonuna tehir eder sonra kılar. İkindiye de vaktinin başında kılar. Akşam namazını da vaktinin sonuna, şafağın kaybolma vaktinden öncesine bırakır ve o vakitte kılar. Sonra yatsıyı şafağın kaybolmasından sonra ilk vaktinde kılar. Bu şekildeki birleştirme, Hanefî ve Zahirî mezheplerinin de kabul ettiği surî birleştirme, yani gerçek değil görünüşte birleştirmedir.

İmam Malik dedi ki: “Hac ve benzeri yolculuklarda acelesi olmayanlar iki namazı birleştiremez. Bir şeyi kaybetmekten korktuğunda da iki namazı birleştirebileceği görüşündeyim. Zevelden sonra yola çıkacaksa namazı bu saatte konak yerinden hareketten önce birleştirmekte bir sakınca görmüyorum. Akşamla yatsıyı da şafak kaybolmadan önce akşam namazının son vaktinde kılabılır. Şafak kaybolunca yatsıyı kılar.” İmam Malik'ten akşamla yatsı hususunda konak yerinde öğle ile ikindiye birleştirmeye benzer bir rivayet gelmemiştir.

Ali b. Hüseyin Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in gündüz yola çıkmak istediğinde öğle ile ikindiye birleştirdiğini gece yola çıkmak istediğinde akşam ile yatsıyı birleştirdiğini rivayet etmiştir.

Enes b. Malik Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in yolculukta acelesi olduğu zaman böyle yaptığını rivayet etmiştir. Dediler ki: «Öğleyi ikindinin ilk vaktine erteler, ikisini bir kılar. Akşamı şafak kayboluncaya kadar ertelerdi ki yatsıyla bir kılsın.»

Ebû Osman en-Nehdî diyor ki: «Sa'd b. Malik ile Mekke'ye gittik. Öğleyi geciktiriyor, ikindiye öne alıyordu. Akşamı geciktiriyor yatsıyı öne alıyor ve iki namazı kılıyordu.»[77].

2- Hastalıkta birleştirme

İmam Malik dedi ki: Namazları birleştirmek hastaya kolaylık sağlayacaksa öğleyle ikindiye öğlen vaktinin ortasında birleştirir. Eğer baş dönmesinden korkarsa daha önce, zeval vaktinin arkasından birleştirebilir. Akşamla yatsıyı şafağın kaybolması esnasında birleştirir. Ancak baş dönmesinden korkarsa bundan önce birleştirebilir.

Birleştirme, iç hastalığı veya onun gibi hastalıklarda ya da hastanın her namazı vaktinde kılmasının zararlı olacağı şiddetli hastalıklarda olur.

İbni Abbas (RA) Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in, yolculuk veya korku hali yokken öğleyle ikindiye ve akşamla yatsıyı birleştirdiğini bildirmiştir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bunları yolculukta zaten birleştirmiştir.

Birleştirme, yol yorgunluğu ve sıkıntısından dolayı acelesi olan yolcuya verilmiş bir ruhsattır. Hasta, yolcudan daha bitkin ve daha sıkıntılı olur. Soğukta abdest alma, karnın şişme endişesi ya da hareket etme zorluğu gibi sebeplerden dolayı hasta, yolcudan daha çok ruhsata layıktır. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem insanlara kolaylık olsun diye akşamla yatsıyı yağmurda birleştirmiştir. Bu Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem ile Ebu Bekir, Ömer, Osman ve halifelerinin adettir. Bir çok endişe sebebiyle hasta kolaylığa daha layıktır[78].

3- Yağmur çamur vs. sebeplerle birleştirme

İmam-ı Malik dedi ki; "Yolculuk dışında eğer çamur ve karanlık varsa akşamla yatsı birleştirilir. Yağmur olduğu zaman da bu iki namaz birleştirilir."

Yağmur veya çamur ve karanlıkta akşamı biraz geç kılarlar. Henüz şafak kaybolmadan da yatsıyı kılarlar. Ortalık kararmadan herkes evine döner. Bundan maksat insanlara kolaylıktır. Yoksa namazlar birleştirilmezdi.

İbnü'l-Kasım'a, «Öğleyle ikindi de akşamla yatsı gibi yağmurda ve çamurda birleştirilebilir mi?» diye soruldu. Dedi ki: «İmam Malik'e göre yolculuk dışında öğleyle ikindi birleştirilmez. Bu akşam ve yatsı gibi görülemez.

İmam Malik'e göre yağmurlu gecede bir kimse akşam namazını evinde kılıp mescide gelse ve cemaatin yatsıyı kılmış olduğunu görse ve kendisi de kılmak istese yatsıyı kılamaz. Çünkü insanlar kendilerine kolaylık olsun diye namazları birleştirmişlerdir. Bu adam ise namazı onlarla birlikte kılmamıştır. O, yatsıyı şafağın kaybolmasına kadar geciktirip sonra kılmalıdır[79].

Dedim ki; «Bu şahıs onlara akşamı kıldıktan sonra ama yatsıyı kılmadan önce yetişse, kendisi zaten evde akşamı kıldığına göre onlarla birlikte yatsıyı kılmak istese ne olur?» Dedi ki; «Onlarla birlikte kılmasında bir sakınca görmem.»

Akşamla yatsının güneşin batması sırasında birleştirileceği görüşü de vardır. Bu Abdülhakem'in ve İbnü Vehb'in görüşüdür. Bunlar bu görüşü İmam Malik'ten rivayet etmişlerdir[80].

İbni Vehb, Amr b. el-Halis'ten Said b. Ebi Hilal'in şu hadisini rivayet etmiştir. Kendisine İbnü Kasîr demiş ki; Yağmurlu gecede Medine'de akşamla yatsının birleştirilmesi adettir. Her ne kadar Ebu Bekir, Ömer ve Osman bunu arasına yapmış olsa bile akşam namazı kılındıktan sonra yatsı akşama yaklaştırılarak kılınır. Medine'de bu şekilde kırlarlar.

İbni Vehb, Abdullah b. Ömer, Said İbnü'l-Müseyyeb, el-Kasım, Salim, Urvetu' bnu'z-Zübeyr, Ömer b. Abdülaziz, Yahya b. Said, Rabia ve Ebu'l-Esved bu görüştedir[81].

4- Özürsüz birleştirme

İki namazın özürsüz birleştirilmesi konusunda ihtilaf edilmiştir. Meşhur görüşe göre bu caiz değildir. Eşheb[82], İbni Abbas hadisine ve başka hadislere dayanarak bunun caiz olduğunu söylemiştir[83].

5- Namaz vakitleri

Öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı vakitlerinin başlangıç ve bitimi hususunda Malîkî mezhebinde farklı görüşler vardır. Zaruret halinde olanlar için öğle ile ikindi güneş batıncaya kadar, akşam ile yatsı da tan yeri ağarıncaya kadar devam eder. Bunlar beş grup insandır. (1)Erginlik çağına eren çocuk, (2)müslüman olan kafir, (3)kendine gelen baygın, (4)temizlenen hayızlı kadın veya temizken hayız gören kadın, (5)mukimken yolcu olan veya yolcu iken evine dönen kişi.

a) Öğle ile ikindi vakitleri

Öğlenin ilk vakti güneşin tepe noktasından batıya kaymasıyla başlar. Normal ve müstehap olan son vakti ise zeval vaktinin gölgesi dışında herşeyin gölgesinin kendi boyu kadar olduğu vakittir. Bu, aynı zamanda ikindinin normal ve müstehap olan ilk vaktidir. İkindinin normal ve müstehap olan son vakti ise zeval gölgesini çıktıktan sonra bir şeyin gölgesi kendinin iki katı olduğu vakittir. Zeval vaktindeki gölge hiçbir zaman hesaba katılmaz. İkindi, öğlenin tercih edilen müstehap vaktinde girer ve o vakitte özürden dolayı öğle ile ortak olur.

Zeval vaktinin başından itibaren veya öğlen namazı kılınacak kadar bir vaktin geçmesinden sonra bu iki vaktin ortak olacağı da söylenmiştir. Öğlen de ikindinin tercih edilen müstehap vaktine girmiş olur. Özürden dolayı gölgeler iki boy miktarına ulaşıncaya kadar ona ortak olur.

b) Akşam ile yatsı vakitleri

Akşam namazı vakti güneşin batmasıyla başlar. Onun iki vakti olduğu görüşünde olanlara göre normal ve müstehap vaktinin sonu şafağın kaybolmasıdır. Bu aynı zamanda yatsının normal ve müstehap olan ilk vaktidir. Yatsının son vakti gecenin üçte biri veya yarısıdır. Normal ve müstehap vakitte yatsı vakti akşam namazı vaktine girer ve özür sebebiyle onunla ortak olur.

güneşin batmasından itibaren akşamla yatsı vaktinin ortak olacağı söylendiği gibi akşam namazı kılınacak kadar bir vakitten sonra ortak olacağı da söylenmiştir.

Öğle ile ikindinin ne zaman birleştirileceği hususunda üç görüş vardır.

- 1) Gölgelelerin bir misline ulaştığı zamanın sonunda,
- 2) Gölgelelerin iki misline ulaşmasının başında.
- 3) Öğlen namazını gölgenin bir misli oluşunun sonunda, ikindiye de iki misli oluşunun başında birleştirir.

Birinci ve ikinci görüş bu iki vaktin normal durumda ortak oldukları vakitle ilgili ihtilafa dayanır. Üçüncü görüş de normalde bu iki vaktin ortak olmadığı görüşüne dayanır.

Akşam ve yatsı namazıyla ilgili görüş de bunun gibidir. Konak yerinden hareket eden kişi, güneşin batmasından sonra namazları birleştirir. Bu konuda görüş birliği vardır. Akli fonksiyonlarının azalacağı endişesinde olan hasta konusu ihtilafıdır.

Güneşin batmasından önce yola çıkan gecenin yarısı geçmeden önce namazı birleştirir. Bu konuda görüş birliği vardır. Akşam namazı vakti girdiği zaman hasta olup yatsı vaktinin sonuna yani gecenin üçte biri veya yarısı geçinceye kadar hastalığın geçeceğini ümid eden hasta ile ilgili de ihtilaf vardır. Namazları birleştirmek kolayına gelen hasta şafak kaybolacağı sırada birleştirir.

Güneş batmadan önce yola çıkıp yatsı vakti bitimine yani gecenin üçte biri veya yarısı geçinceye kadar yürüyecek olanın acelesi olsa da olmasa da öğle ile ikindiye gün batımına kadar ertelemesi veya gölgelelerin iki misline çıkmasından sonraya ertelemesi caiz olmaz. Çünkü Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bunu yasaklamış ve şöyle buyurmuştur: «Bu, münafıkların namazıdır. Bu, münafıkların namazıdır.» Hiçbir özür böyle bir şeyi caiz kılmaz.

Aynı şekilde hiçbir sebep akşamla yatsıyı tanyerinin ağarmasına veya gecenin yarısından sonrasına ertelemeyi caiz kılmaz. Bunun tek istisnası hastalığının ağırlığından dolayı üstlenmesi gerekmeyen bir güçlüğe girmeden namaz kılamayan hastadır. Bu hasta tanyeri ağarma zamanına kadar namazını geciktirebilir. Böyle bir şeye hiçbir şekilde katlanamayacak durumda ise o vaktin çıkmasıyla namazın kendisinden sakit olması hususunda baygın kişi gibi olur. Bu İbnü' l-Kasım'ın görüşüdür ve onun Malik'ten rivayetidir[84].

C- NAMAZLARI HER ZAMAN BİRLEŞTİRME

Caferî mezhebi, namazların her zaman birleştirilebileceğini kabul eder. Bu, namaz vakitleri ile ilgili anlayışın sonucudur. Caferîlere göre öğle ile ikindinin ve akşam ile yatsının ortak vakitleri vardır. Bu sebeple o namazlar birlikte kılınabilir. Ancak öğle ile ikindinin cem-i takdimi dışında özürsüz birleştirme mekruhtur.

a- Öğle ve ikindi vakitleri

Her namazın iki vakti vardır. İlk vakit efdal vaktidir. Özü olmayan kimse ikinci vakti o namazın vakti sayamaz. Namazı ikinci vakte bırakan haram değil, mekruh işlemiş olur.

Öğlenin ilk vakti güneşin zevaliyle, yani tepe noktasından batıya kaymasıyla başlar. Bu konuda icma vardır. “Güneşin batıya kaymasından gecenin kararmasına kadar namazı güzel kıl.” (İsra 17/78) ayeti bunu göstermektedir.

Öğlenin ilk vakti, bir şeyin gölgesinin kendi boyunu ulaşmasına kadardır. Bundan sonra tercih edilen vakit çıkar. Bu vakte vakt-i ihtiyar ( ) denir.

Öğle namazı, güneş batmadan dört rekatlık ikindi namazını kılacak vakte kadar kılınabilir. Bu öğlenin ikici vaktidir. Buna ıztırarî vakit ( ) denir.

İkindinin ilk vakti öğlenin farzının bitmesiyle başlar. Bu konuda Caferî uleması icma etmiştir. İkindinin ilk vakti yani fazilet vakti bir şeyin gölgesi kendinin iki katına çıkıncaya kadardır. İkinci vakti de güneş batıncaya kadardır. Birincisi normal durumlarda ikincisi de özürlü iken ikindinin vaktidir.

Malik, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in yolcu değilken bu iki namazı birleştirdiğini rivayet etmiştir. Bu, birleştirmenin caiz olduğunun delilidir. Bu rivayet, öğleyi vaktinin sonunda, ikindiye de vaktinin başında kıldığı şeklinde yorumlanamaz. Çünkü böyle birleştirme olmaz. Bu iki namaz seferde de hac da da birleştirilir. Bu vakitler öğle ile ikindinin vakti olmasaydı elbette onları birleştirmek caiz olmazdı. Nitekim ikindi ile akşamı, bunlardan birinin vaktinde birleştirmek caiz değildir.

Ahmed b. Hanbel, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in öğle ile ikindiye, korkunun ve yolculuğun olmadığı bir zamanda birleştirdiğini rivayet etmiştir. Diğer rivayette " Ne korku vardı ne yağmur." ifadesi geçmektedir. Niye böyle yaptı diye sorulunca dedi ki, "Ümmetine sıkıntı vermesin diye."

b- Akşam ile yatsı vakitleri

Akşamın ilk vakti güneşin batmasıyla başlar. Fazilet vakti şafak kayboluncaya kadar sürer. ıztırarî vakiti ise gece yarısının yatsıyı kılacak bir süre öncesine kadardır. Gecenin dörtte birine kadar süreceği görüşünde olanlar olduğu gibi fecir vaktinden önce yatsıyı kılmaya yetecek vakte kadar süreceği görüşünde olanlar da vardır.

Yatsı vakti, güneşin batışından sonra akşam namazını kılacak kadar bir sürenin geçmesiyle başlar. Ancak akşam şafağının kaybolmasından sonraya tehir etmek efdaldır. Özürlü olmayanların bundan önce yatsıyı kılması mekruhtur. Yatsının faziletli vakti gecenin üçte birine kadar sürer. Bir görüşe göre gecenin yarısına kadar sürer. Yatsının ıztırarî vakti tan yeri ağarıncaya kadar sürer.[85]

Sorulara Cevaplar

Soru – Namazların birleştirilmesi sırasında kasır da gerekir mi?

Cevap – Namazların birleştirilmesini caiz görenlerin çoğunluğu bunun yolculuk sırasında olabileceği görüşündedir. Kasır, yani dört rekatlı namazların iki rekat olarak kılınması da yolculuk sırasında olduğu için birleştirme kasırla birlikte yapılır. Ancak, yolculuk dışında yapılan birleştirmelerde kasır yapılamaz. Yağmur, çamur, hastalık vs. sebeplerle namazlarını birleştirenler, yolcu değillerse kasır yapamazlar.

Soru – İkinci ile akşam namazı birleştirilebilir mi?

Cevap – Birleştirme sadece öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazları arasında olur. Onun dışında birleştirme olmaz. Bu konuda tam bir ittifak vardır. Bu husus hadis-i şeriflerden de açıkça anlaşılmaktadır.

Halil GÜNENÇ'in Katkısı

"Bismillahirrahmanirrahim.

Bildiğiniz gibi İslam dini bir takım emir ve nehiylerin manzumesinden ibarettir. Bu ilahi manzumeyi beşeriyete sunmaktan maksat, insanın ruhunu ve kalbini temizlemek ve onu ulvi gayelere yönlendirmektir. Bu emir ve nehiylerde herhangi bir zorluk ve meşakkat olursa, hafifletici hükümlere geçilir .

Mesela, domuz eti ve leş yasaklanmıştır. Fakat bir zorluk halinde yenebilir. Buluğ çağına ermiş ve akıllı bir müslümanın Ramazan-ı şerifte oruç tutması farzdır. Ama hasta veya yolcu olursa orucu daha sonra tutabilir.

Yolculuk sırasında kılınan namaz da öyledir. Abdülaziz Bey konuyu dört mezhebe göre izah etmiştir. Ben de dört mezhebin dışına çıkmadan bazı şeylere kısaca temas etmek istiyorum. Çünkü bizim memleketin sakinleri daha fazla bunlardan ibarettir.

Yolculuk hem meşakkatli, hemde yorucudur. Hastalık da öyledir. Bunun için Şafii, Hanbeli, ve Maliki mezhepleri bazı hadislere dayanarak bu meşakkatten dolayı namazların cem'-i takdim ve cem-i tehirini kabul etmişlerdir. Hanefi mezhebine göre namazları birleştirme iki yerde, Arafat'ta ve Müzdelife'de olur, başka yerde olmaz.

Cem'i takdim ve tehir hasta için de çok önemlidir. Hastalık seferden daha zor olduğu için caiz olması gerekir. Nitekim üç mezhep de bunu kabul etmiştir.

Yalnız hastalıkta değil, yağmurda da cem olur. Mesela bir cemaat akşam namazını kılmak üzere camiye gider, fakat hava yağmurlu veya karlı olduğu için yatsıya tekrar gelip namazı cemaatla kılmak zor olur. Camide cemaatla kılmak şartıyla bunlar cem-i takdim yapabilirler. Ama böyle birin kendi evinde cem'i takdim ve tehir yapması mümkün değildir.

İbnu Sîrîn'e, Malikilerden Eşheb'e ve bazı Şafiilere göre ihtiyaç halinde de namazlar birleştirilebilir. Mesela öğle vaktinde imtihana girip ikindiden sonra çıkacak olan talebeler öğle ile ikindi namazını cem'-i takdimle kılıp imtihana girebilirler. Öğleden evvel imtihana girerler de öğle namazının geçmesinden korkarlarsa öğleyi ikindiye erteleyip cem-i tehirle kılabilirler.

İmam Nevevî, Müslim şerhinde bunlardan naklen diyor ki : “ Adet haline getirmezse ihtiyaç olduğu zaman cem'i takdim ve te'hir caizdir.” Bu bizim için güzel bir şeydir. Çünkü her zaman bir mezhebe bağlı olmamız şart değildir.

İbni Abidin, birinci cildin 52 ve 53. sayfalarında diyor ki : “ Bir gün Hanefiye, başka gün Malikiye göre, diğer bir gün de Şafiye göre namaz kılınabilir.

Mesela Hanefi mezhebine bağlı bir kimse Ankara'ya giderken Şafii mezhebine göre cem'i takdim veya te'hir yapabilir. Ama Şafiye göre abdest nasıl alınır, nasıl namaz kılınır, onu bilmesi gerekir. Cem'-i takdimin ve cem'-i te'hirin şartlarını da bilmesi gerekir. Bilmeden sadece ben Şafii'ye göre cem'i takdim – te'hir yapacağım dese caiz olmaz. İbni Hacer'e göre namaz ve namazın mukaddimelerinde o mezhebi taklit etmeye mecburdur. Yani mesela Şafii'ye göre namazını kılacak ise, abdestte de gusulde de yine bu şartlara riayet etmeye mecburdur. Ama Ebu Ziyad'a göre mecbur değildir.

Sadece bunlarla yetinmek istiyorum. Teşekkür ederim.

---

* Prof. Dr. Abdulaziz BAYINDIR, “Seferilik ve Namazların Birleştirilmesi”, **Seferilik ve Hükümleri**

(İslami Araştırmalar Vakfı Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi) , Ensar Neşriyat, İstanbul, 1997, s: 361-384

[1] Tirmizî, Mevâkît 1, Hadis No 149.

[2] Buhârî,Taksîr'us-Salâh 13,14,16; Müslim, Salat'ül-müsafirîn, bab 5, hadis no, 46,47 (704).

[3] Müslim, Salât'ül-Müsafirîn, bab 6, hadis no 52-(705), 53-(706).

[4] Buhârî, Taksîr'us-salâh, 13.

[5] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 6, hadis no 51-(705)

[6] Ahmed b. Hanbel c.I, s.367-368.

[7] Ahmed b. Hanbel c. V, s. 241.

[8]- Ahmed Abdurrahman el-Bennâ, el-Feth'ur-Rabbânî li tertîbi Müsned'il-İmam Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî maa şerhihi Bülûğ'il-emânî,Kahire, c.6, s. 120 Hadis no 1237. Bu hadisi Tahavî ve Hâkim'den nakletmiş ve senedinin ceyyid olduğunu belirtmiştir. .

[9] Buhârî,Taksîr'us-Salâh 15,16; Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 5, hadis no 46-(704).

[10] Ahmed Abdurrahman el-Bennâ, a.g.e. Hadis no 1239. Beyhakî'nin es-Sünen'ül-Kübrâ'sından nakletmiş ricalinin sikadan olduğunu ancak ref'inde şek bulunduğunu, mahfuz olanın onun mevkuf olduğunu ifade etmiştir.

[11] Ebu Davud, Salâh 1215; Neseî, Mevâkît, 45; Ahmed b. Hanbel, c.III,s.305, metin Ahmed b. Hanbel'den alınmıştır.

[12] Ebu Davud, Salâh 1216, Neseî, Mevâkît 45,bâb'ul-vakt'illezî yecmau fihî'l-müsafir.

[13] Ahmed b. Hanbel, c. III, s. 381.

[14] Ahmed b. Hanbel c.I,s. 136.

[15] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 5, hadis no 42-(703); Buhârî bu hadisi Salim tarikiyle rivayet etmiştir. Taksîr'us-salâh, 13.

[16] Yatsının dört rekatlık farzını iki rekat olarak kılmış.

[17] Nesai, mevâkît, 45.

[18] Ahmed b. Hanbel c.II, s.51.

[19] Ahmed b. Hanbel c.II,s.150.

[20]- Beni Mustalik savaşı Hicretin 5. yılında olmuştur.

[21]- Ahmed b. Hanbel. Bu iki hadisi nakleden kitap: Ahmed Abdurrahman el-Bennâ, a.g.e, c.VI, Hadis no 1243 ve 1244.

[22] Cem, Müzdelife'nin adıdır. Çünkü Hz. Adem ile Hz. Havva cennetten çıkınca orada birleşmişlerdir.

[23] Müslim, Hac, bab 48, Hadis no 292-(1289); Ebû Davud, Menâsik, 65; hadis no 1934. Neseî, Hac, 310. Tercüme Ebu Davud'daki metne aittir.

[24] Buhârî, Hac, 99.

[25] Ahmed b. Hanbel c.II, s. 152.

[26] Ebu Davud, Menâsik, 65, hadis no 1930.

[27] Ebu Davud, Menâsik, 65, hadis no 1931. Ebu Davud'un 1932 ve 1933 numaralı hadisleri de aynı anlamdadır.

[28] Ahmed b. Hanbel'den naklen, Ahmed Abdurrahman el-Bennâ, a.g.e. c.V, s.137, Hadis No 1255.

[29] Buhârî, Hac, 96; Ahmed b. Hanbel, c.II, s, 56.

[30] Buhârî, Hac, 95.

[31] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 6, hadis no 49-(705)

[32] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 6, hadis no 50-(705)

[33] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 6, hadis no 54-(705)

[34] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 6, hadis no 55-(705)

[35] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 6, hadis no 56-(705).

[36] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 6, hadis no 57-(705).

[37] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 6, hadis no 58-(705).

[38] Bunların hepsi sahabîdir.

[39] Muvaffakuddîn ve Şemsüddin ibnâ Kudâme, el-Muğnî, Beyrut 1404/1984, c. II, s.113.

[40] Cem Müzdelife'nin diğer adıdır. Çünkü Hz. Adem ile Hz. Havva Cennetten çıktıktan sonra orada birleşmişlerdir.

[41] Müslim, Hac bab 48 hadis no 292-(1289). Buhari'deki rivayette Müzdelife'den bahsedilmiyor. Meali şöyledir. "Abdullah radiyellahu anh dedi ki, Resulullah sallallahu aleyhi ve sellemi görmedim ki, iki namaz dışında herhangi bir namazı vaktinde kılmamış olsun. Akşam ile yatsıyı cem etti, sabah namazını vaktinden önce kıldı. (Buhari, Hacc 99).

[42] Ta'rîs gecesi bir savaş dönüşü Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ve ashabının istirahatata çekildikleri yerde uyuya kalıp sabah namazının kazaya kaldığı gecedir.

[43] Müslim, Mesacid bab 55, hadis no 311-(681).

[44] Kemâlüdin b. el-Hümâm (öl.681 h. /1282 m.) Şerhu Feth'il-Kadîr, Bulak 1315, C. I, s. 407, Cuma namazı bahsinin öncesi.

[45] Damat Abdurrahman b. Şeyh M. b. Süleyman, Mecma'ul-enhür, Matbaa-i Amire, 1301, C. I, s. 269-270.

[46] Ali b. Ahmed b. Hazm, el-Muhallâ, Beyrut 1408/1988, C. II, s.204, 206.

[47] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.114.

[48] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 6, hadis no 57-(705).

[49] Müslim, Salât'ul-müsâfirîn, bâb 6, hadis no 54-(705)

[50] Muhyiddin en-Nevevî, Sahîhu Muslim bi şerh'in-Nevevî, Beyrut, c.V,s.219.

[51] Ahmed b. Hacer el-Heytemî, Tuhfet'ül-muhtac, haşiyeleri ile birlikte, C. II, s. 393-404.

[52] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.112.

[53] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.116-117.

[54] İstihâze, bir kadından, adet günleri dışında gelen kandır.

[55] Hamne bint-i Cahş, adet dışı kanamalarının çokluğundan şikayet edince Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem ona yaptığı uzun nasihatının sonunda şöyle demişti : Öğleyi geciktirip ikindiye öne almaya gücün yeterse yıkanırısın; iki namazı, öğle ile ikindiye birleştirirsin. Akşamı da geciktirir, yatıyı öne alırsın, sonra yıkanırısın iki namazı birleştirirsin. Bunu yap. ..(Ebu Davud, Tahâret, II0, hadis no 287; Tirmizî, ebvâb'ut-tahâre, 95 hadis no 128.)

Ebu Davud'un Hz. Aişe'den yaptığı diğer bir rivayete göre, Sehle bint-i Süheyl'den istihâze kanı gelmişti. Nebi sallallahu aleyhi ve selleme geldi. O da ona her namaz için yıkanmasını emretti. Bu ağır gelince, " Bir kere yıkanıp öğle ile ikindiye, bir kere daha yıkanıp akşamla yatıyı birleştirmesini ve sabah namazı için de yıkanmasını emretti." (Ebu Davud, Tahâret, II0, hadis no 295.)

[56] Ali Abdülhamîd Baltacı, Muhammed Vehbi Süleyman, el-Mu'temed fî fikh'il-İmam Ahmed (Abdülkâdir b. Ömer eş-Şeybânî'nin Neyl'ül-Meârib bi şerhi delîl'it-tâlib adlı kitabıyla İbrahim b. Muhammed b. Divyân'ın Menâr 'us-sebîl fî şerh'id-delîl adlı eserinin birleştirilmesiyle meydana getirilmiştir.)Mekke, 1991-1412, c.I, s. 195-196.

[57] Yukarıda geçtiği gibi Şafiî mezhebinin tercih edilen görüşüne göre hastalar cem yapabilirler.

[58] Bu hadislerin tam metni ve kaynakları yukarıda geçmiştir.

[59]- Anhed b. Muhammed el-Esrem, Ahmed b. Hanbel'in talebelerindedir. (v.273/886) {Hayrettin KARAMAN, İslam Hukuk Tarihi , s. 105}

[60] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.120-121.

[61] Ali Abdülhamîd Baltacı, Muhammed Vehbi Süleyman, el-Mu'temed c. I, s. 196.

[62]- Yedi fakih, (fukahâ-i seb'a) Medine'nin yedi fakihi diye şöhret bulan şu şahıslardır : Saîd b. el-Müseyyeb, Urve b. ez-Zübeyr (v.97/715), el-Qasım b. Muhammed (v.102/720), Hârice b. Zeyd

(v.100/718), Ebubekr b. Abdurrahmân (v.94/713), Süleyman b. Yesâr (v.107/725), Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe (v.98/716), {Hayrettin KARAMAN, İslam Hukuk Tarihi , İstanbul 1975, s. 55}

[63] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.117.

[64] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.119.

[65] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.120.

[66] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.121.

[67] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.122.

[68] Abdullah b. Şübrüme Tabîînden ve Kufe fakihlerindedir. Şa'bîden, İbn-i Sîrînden ve İmam-ı Azam'dan rivayette bulunmuştur. h. 144 de vefat etmiştir. (Ö.N.BİLMEN, Hukukî İslamiyye Kamusu, İst. 1967, c. I, s. 331)

[69] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.122, paragraf 1263.

[70]- Yani cem'in şartı iki namazın bir arada kılınmasıdır. İkisi bir arada kılınmazsa cem olmaz.

[71] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.123. paragraf 1265.

[72] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.124.paragraf 1266.

[73] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.122-123, paragraf 1264.

[74] İbnâ Kudâme, el-Muğnî, c. II, s.125.

[75] Ali Abdülhamîd Baltacı, Muhammed Vehbi Süleyman, el-Mu'temed, c.I, s. 195-198.

[76] Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd (öl.520 h.), el-Mukaddimat, el-Matbaat'ül-Hayriyye, 1325, s.114.

[77] İmam Malik, el-Müdevvenet'ül-Kübrâ (Sahnûn'un rivayeti) , Mısır, c.I,s.116-117.

[78] el-Müdevvenet'ül-Kübrâ, c.I,s.116.

[79] el-Müdevvenet'ül-Kübrâ, c.I,s.115.

[80] el-Mukaddimat, s. 111-116.

[81] el-Müdevvenet'ül-Kübrâ, c.I,s.115.

[82] Eşheb b. Abdilaziz'il-Kaysî (145 h.-762 m./204 h.-819 m.), Mâlikî fukahasıdır. İmam Malik'den, Leys'den ve başkalarından rivayette bulunmuştur.

[83] el-Mukaddimat, s.116.

[84] el-Mukaddimat, s. 111- 116.

[85] el-Mu'teber fî'l-fıkhî'il-İmamiyye, v.87-90, yazarı belli değil, el yazması, Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı,757.

